

Ilyés Sándor

Az élettörténetekben megjelenő etnicitás egy vegyes házasság esetében

Néhány bevezető gondolat

Kolozsvár mindig is a változások városa volt. Az idők folyamán nevezték már magyarok városának, románok városának, talán a szászokról, zsidókról, cigányokról meg-megfeledeztek ebből a szempontból. Tartozott már Magyarországhoz, Erdélyhez és Romániához. Kikiáltatott Mátyás király városának és Gheorghe Funar városának, kincsesnek és szennyesnek. Mindenkori varázsa számomra éppen ebben a sokszínűségben rejlik.

A kommunista érában, különösen az 1960-as években a változások oly nagy méretet öltöttek, hogy hatásukat a mai napig érzékelni lehet. Az „ország építését szolgáló” urbanizációs és iparosodási hullám következtében a város viszonylag rövid időn belül átalakult, szerkezetét és lakossága struktúráját, valamint a benne élők számát tekintve. Külön negyedek épültek az iparkolosszusok munkásai számára. Közismert tény, hogy ezek az emberek többnyire a Kárpátokon túlról jöttek, rurális környezetből, és a lakosság etnikai összetételét megváltoztatni voltak hivatottak. A magyar többség kisebbséggé alakításán kívül a változás a mindennapi élet szintjén is jelentkezett. A „betelepülők” más életmódot képviseltek, más elvek és normák szerint éltek, más kultúra termékeit forgalmazták. A kultúrák találkozása, a lakosság e két szegmentuma közötti interakciók időbeli kontinuitása vezetett a mai Kolozsvár kialakulásához.

Mindezek körvonalazása azért történt, mert dolgozatom egy olyan magyar–román házaspár élettörténetét vizsgálja, amely az 1960-as években költözött fel Kolozsvárra az iparban elfoglalt munkahely miatt.¹ A Dóczi családot régóta ismerem, de eddig nem figyeltem fel etnikai hovatartozásuk helyzetére, mivel csak távoli ismerőseim. Előzetes információim annyiból álltak, hogy a családban románul beszélnek.

A következőkben a magyar nemzetiségű férj és a román nemzetiségű feleség élettörténetét vizsgálom meg, pontosabban élettörténetük etnikai aspektusait, azt, hogy voltak-e konfliktusok ebben a vegyes házasságban, s ha igen, akkor milyen együttélési (implicité túlélési) stratégiákat dolgoztak ki, és használtak fel.

¹ A kutatás a Patrimoniul și dialog între culturi elnevezésű program keretében zajlott, amelyet a kolozsvári Centrul de Cercetări al Relațiilor Interetnice szervezett 2001–2002-ben.

Jelen kontextusban konfliktusnak nevezek minden olyan szituációt, amelyben bizonyos verbális vagy nonverbális cselekvések vagy attitűdök összeütközéshez, a belső vagy a külső béke hiányához vezetnek. A stratégiák pedig olyan cselekvések és attitűdök, amelyek konfliktusmegoldó módozatokká konstruálódnak.

Az élettörténet fogalmát mint a kutatás eszközét és mint annak tárgyát is használom.² Maga az élettörténet egy egyéni életpálya története, amely egy adott kontextusban, egy adott beszédhelyzetben alakul ki, ez esetben a gyűjtő kérésére. Éppen ezért egy szubjektív alkotás, amely az életpályát az egyén szemszögéből mutatja be, bizonyos fokú szelekciót feltételezve. Egy narratíva, egy diskurzus, amely a hagyomány által meghatározott, és amely a jelen horizontjából feltáruló múltat beszéli el.³ A narratíva felépítése, a szelekció, a kontextus nem egyszerűen az egyéni adottságok függvénye, hanem az individuális élet kulturális és társadalmi dimenziói által meghatározott.⁴ A kulturális dimenzió a közösség elvárásainak megfelelő minták, modellek, stratégiák sokaságából áll, amelyek segítségével az egyén bármely szituációban megoldást talál. Ezen dimenziók ugyanúgy meghatározzák az egyén életútját, mint az élettörténetét. Különböző kultúrák az életpálya és az élettörténet különféle forгатókönyvét fogalmazzák meg⁵. Ha az életpályát kulturális alkotásnak tekintjük, akkor az élettörténet ennek szimbolikus reprezentációja. A szimbólumok használata, a kódolás folyamata ugyancsak kulturálisan meghatározott.

Hogy kik is vagyunk valójában, életünk történetéből derül ki. Maga az identitás komplex fogalom, jelen esetben az egyén személyes jellemzőit értem alatta, amelyek a biológiai adottságok, a társadalmi tapasztalatok kulturális feldolgozásából konstruálódnak meg, és amelyek az egyénről bizonyos képet alakítanak ki a többiek szemében, egy bizonyos státust biztosítanak neki. Az etnikai identitás egy adott etnikumhoz való tartozás szándékát jelenti, amely közös nyelvet, genealógiát, kultúrát, szimbólumokat, lelki alkatot stb. feltételez. Elmesélve életét, az egyén megalkotja saját énjét, elhelyezi egy kulturális és szociális rendszerben, annak mindennapi működésében. Használhatjuk a narratív identitás fogalmát is⁶, amely szerint önazonosságunk élettörténetünk egységében áll. Paul Ricoeur figyelmeztet arra, hogy az önazonosság nem vonja maga után szükség-

2 Niedermüller 1998. 378.

3 Gyáni 2000. 134.

4 Mandelbaum 1982. 34–36.

5 Niedermüller 1988. 379.

6 Tengelyi 1998. 15–16.

7 uo. 18.

szerűen a változatlanyságot, hanem változásokat, átalakulásokat is megenged, de mindez egyetlen egységes történet keretei között elbeszélhető⁷.

Élete során az egyén többször is újraalkotja élettörténetét. Minden esetben más a kontextus, más a cél, és egyedi az alkotás. A sorozatos újraalkotások az életmodell állandó változásának, a túlélési stratégiák váltakozásának eredményei. Az egyén új stratégiákat kell alkalmazzon minden új szituációban, s egyben énjét is újra kell konstruálnia. Az élettörténet állandó újraalkotása viszont biztosítja az én kontinuitását, egységét, integritását⁸. Mégis kétféle énről beszélhetünk: van egy úgynevezett belső én (az egyén saját maga számára megalkotott énje, *eul intim*) és egy külső én (az az én, amelyet a többiek felé mutat az egyén, *eul statuar*). Ez utóbbi szerepel az élettörténetekben is⁹.

Az élettörténet fontosságát és értelmét az egyén attitűdje határozza meg. Legitimálja életét, sajátosan értelmezi bármely idő- és térkoordinátában. Az új variánsok is narratívák formájában jelennek meg.

Az interjúkat 2002 áprilisában készítettem adatközlőim lakásán. Elképzelésem az volt, hogy csak arra kérem őket, mesélik el életük történetét, és nem árulom el, hogy tulajdonképpen mi is érdekel. Arra lettem volna kíváncsi, hogyan jelentkeznek az etnikai aspektusok az élettörténet diskurzusában. De felelnem kellett arra a kérdésre, hogy miért éppen őket választottam ki, azaz el kellett árulnom, hogy egy vegyes házasságban élő párral kell interjúkat készítenem. Ennek az lett a következménye, hogy a narratíva folyamában spontánul megjelentek, néha kihangsúlyoztatták az etnicitás problémái.

A Dóczi család a Györgyfalvi negyed csendesebb részén lakik, egy kétszobás lakásban, eléggé szerény körülmények között. A szobák nincsenek túlszűfelve bútorokkal, a nagszobában a központi helyet a televízió készülék foglalja el, de a másik szoba nagyobbacska könyvtárat rejt, amit nem volt alkalmam megfigyelni. A konyhában rengeteg folyóiratot láttam, legtöbbször keresztretjvényeket tartalmazott, és az összes román nyelvű volt.

Habár előzőleg azt nyilatkozták, hogy nem igazán beszédes emberek, az interjúkból más derül ki. Mivel a feleséget régóta ismertem, nem volt semmilyen problémám a beszélgetések során. Bármilyen kérdést fel tudtam tenni, és többé-kevésbé koherens válaszokat is kaptam. Ritkán tértünk el a témától, és csak egyszer szakítottak meg, de ez nem veszélyeztette a diskurzusok egységességét. A következőkben a két élettörténetet külön fogom tárgyalni a házasság pontjáig, onnan pedig egy szintetizáló vizsgálatot kísérek meg.

7 Tengelyi 1998. 18.

8 Gyáni 2000. 134.

9 Vultur 2000. 343.

A feleség története

Annak ellenére, hogy először a férj történetét rögzítettem, a feleségével kezdem, mivel egységesebb diskurzust formál, és tartalma, valamint jellemzői megfelelő kiindulási pontot alkotnak vizsgálatomban.

A felvételek a konyhában készültek, és más nem is volt jelen, csupán egyszer zavartak meg rövid időre kívülálló személyek. A feleség (Dóczi Maria, 1937-ben született) nagy kedvvel mesélt több mint három órán keresztül, nem volt szüksége bátorításra.

„*Deci sunt născută în județul Bihor, comuna Buntești, satul Ferice. Satul meu este... deci din satul meu nu se mai poate trece într-un alt sat, deci îi chiar la capătul munților.*” [Tehát Bihar megyében születtem, Buntești községben, Ferice faluban. Az én falum... tehát az én falumból nem lehet más faluba átmenni, tehát pont a hegy aljában található.] Tipikus kezdés, amelyet kerek történetek sora követ, még ha többször egyik történetről a másikra (és vissza) ugrál a mesélő. Gazdag szókincséről tesz tanúságot, és használja is azt. Mesélési kedvét az is bizonyítja, hogy jó fél óra után tettem fel egy-két pontosító kérdést, de ezek nem szakították félbe a diskurzus folyamát. Az első „igazi” kérdésem több mint egy óra után hangzott el, amikor is a mesélő megállt, és azt mondta: „*Mai zî și tu ce sâ mai spun.*” [Mondjad te is, miről meséljek még.] Eddig tartott a főnarratívum, az interjú többi részét a kérdéseimre adott válaszok képezik, ezek a másodlagos narratívumok. Ettől a ponttól kezdve én vettem át a beszélgetés vezetését, de beszélgetőtársam minden kérdésre hosszasan, kerek történetekben válaszolt, legtöbbször tréfás dolgokkal fűszerezve őket.

Első látásra azonosítani lehet élete fordulópontjait: az 1951-es év, amikor Váradra került egy kereskedelmi szakiskolába, a Nucetre való kihelyezés (ahol jövendőbelije is dolgozott), és a Kolozsvárra való költözés 1966-ban.

Legszívesebben és legtöbbit gyermekkoráról mesél (történetének egyharmada), amelyre állandóan visszautal, mert az akkori élmények meghatározóak egész életére. A gyermekkor, a szülőfalu mitikus jelleget ölt, a földi paradicsom képében jelenik meg. A gasztronómia paradicsoma (a konyha világáról hosszasan mesél ahányszor alkalom adódik), ahol mindenki egészséges, és sokáig él. A szép iránti érzékenység, a hagyományok tisztelete meghatározó volt egy olyan életmodell követésében, amelyből hiányoztak a modern, gyökerek nélküli embert kísérő bizonytalanságok és neurózisok. Ez a modell végigköveti életében, nosztalgikus érzéseket provokálva. „*Dar atâta-mi sunt de dragi și acuma opincile, încât și acum mi-e dor de ele. Când mă duc acasă, iau opincile lui cumnată-mia. Am doi frați*

care mai sunt acolo în sat, ăia NICIODATĂ nu și-au schimbat portul, și acum cu opinii...” [De annyira kedves nekem még most is az a bocskor, hogy most is hiányzik. Mikor megyek haza, felveszem a sógornóm bocskorát. Van még két bátyám, akik még mindig ott laknak a faluban, azok SOHA nem változtatták meg viseletüket, azok most is bocskorban...]

Egy fényözönben álló képet láthatunk, ahol csend van és béke, ahol az ember harmóniában él a természettel, ahová nem férkőztek be a modern világ pusztító dimenziói. Keveset kereskedtek, akkor se pénzért, amit az emberiség legfőbb megrontójának tartottak. Részletesen elmesélte, hogy a háziszöttesek tisztításának milyen módozatai voltak gyakorlatban, és „*noi atunci nu aveam chiloți, eu n-am avut chiloți până nu m-am dus la școală la Oradea, dar de unde, acolo nimeni nu avea.*” [Mi akkoriban nem hordtunk bugyit, nekem nem is volt bugyim, amíg Váradra nem kerültem. Hát honnét, mikor ott senki se hordott.] A csintalankodások Ion Creangă világát idézik fel: a legkisebb leány libapásztorkodik, cseresznyét lop, vagy éppen séggel egy bűbosbankával bajlódik.

Ebben a patriarchális világban kiemelkedik az apa figurája, a család abszolút vezető egyénisége. Természetesen az anya szerepe is meghatározó volt. „*Părinții mei au fost, pot să zic, cei mai bogați din sat. Tatăl meu era primar pe vremuri.*” [Azt mondhatnám, hogy az én szüleim voltak a leggazdagabbak a faluban. Régen az apám volt a polgármester.] A család gazdagsága az életmodell értékeinek volt köszönhető: a serénységnek és az emberségnek. „*Mama pe foarte mulți o ajutat din sat, care erau mai săraci. Ai mei într-adevăr aveau, dar munceau extraordinar de mult. Dacă îți spun că mama mea... eu odată până când a fost bătrână să fie la 6 sau 7 în pat. La 3 noaptea se scula. Tatăl meu a fost un om foarte respectat în toată zona Beiușului. Și atunci se ținea cont de omenie și de acești ceva extraordinar, deci nu ca și acuma.*” [Anyám nagyon sok embernek segített a faluban, a szegényebbeknek. A szüleimnek valóban volt mit a tejbe aprítani, de keményen megdolgoztak érte. Azt mondhatom, hogy az anyám... én egyszer sem láttam öregkoráig reggel hat vagy hét órakor az ágyban. Hajnalban háromkor már fenn volt. Az apám meg nagy megbecsülésnek örvendett Belényes vidékén. Mert akkoriban nagyon is sokat jelentett az emberségesség, nem mint most.] Az apa jelleme és szavai mindörökre megmaradtak benne, segítették a nehéz helyzetekben és a döntésekben.

Ennek a világnak a jósága az elzártásgnak, az érintetlenségnek volt köszönhető. Tizennégy éves koráig még a vonatot sem látta, és csak egyszer mozdult ki a faluból, akkor is csak a közeli Belényes városáig. Azt a földet se politika, semmiféle ideológia nem mérgezte meg. Teljesen román falu volt,

de nem a nemzetiség számított, hanem a munka és az emberek szeretete. Az apa presztízse is ezeknek az értékeknek volt köszönhető. Amikor egy új tanító érkezett a faluba, senki sem érdeklődött a nemzetisége iránt (habár Szilágyinak hívták), hanem emberi és tanítói kvalitásait figyelték. *„Preotul s-a mutat, și a venit un învățător. Nu-l uit niciodată. Îl chema Szilágyi Iosif. Dar [a sírás fojtogatja] te rog să mă crezi că într-o zi, și acum îmi vine să plâng, m-am gândit că ar merita o statuie. Era maghiar poate, nu știu, niciodată nu știu dacă a fost maghiar sau a fost român, îți spun sincer. Dar după nume...”* [A pap elköltözött, és jött egy tanító. Nem fogom elfelejteni soha. Szilágyi Iosifnak hívták. De... hidd el nekem, hogy egy napon, most is jön, hogy elsírjam magam, arra gondoltam, hogy megérdemelné, ha szobrot állítanánk neki. Lehet hogy magyar volt, nem tudom, soha sem tudtam, hogy magyar volt-e vagy román, megmondom őszintén. De a neve után...] Az új tanító komoly tanulásra serkentette őket, addig járt, amíg új bútorzatot szerzett az iskolának, és a gyerekek kedvenc eledelét, a tejport. Mindenkit a saját képességei szerint továbbtanulásra ösztönzött. *„Acest dascăl din moment când a venit în sat la noi, s-a schimbat totul radical. Deci datorită lui pot să zic că sunt și eu cu școală, că poate aș fi rămas acolo la țară.”* [A tanító megérkezésének pillanatától kezdve minden radikálisan megváltozott. Neki köszönhetem, hogy iskolázott ember vagyok, mert lehet, hogy nélküle ott maradtam volna falun.]

Az élettörténetben a szülőfalu idealizált képe rajzolódik meg, amelyet az idő múlása minden negatív valenciától megtisztított. Egy védett hely, ahol még a második világháború is sokkal elviselhetőbben zajlott le, mint bármely más faluban. *„În ziua de paști toată lumea vopsea ouă, și la un moment dat am auzit avioane peste sat. Am ieșit să vedem avioanele, dar n-am ieșit afară bine, până când buf-buf, două bombe. Unde a vrut să arunce? Exact pe populația de la biserică. Noroc... știți cât a fost? Că n-a fost... cam 200-300 de metri, deci într-o grădină s-a aruncat bombele. Te rog să mă crezi, că nici un pui de găină n-a murit. Dar în schimb schijele din bombele alea au fost și la noi, a spart ciripa. Și atunci a intrat o spaimă și o frică atunci, nu uit niciodată nici ouăle la care lucram...”* [Húsvét vasárnapján mindenki tojást festett, s egyszer csak repülő k húztak el a falu felett. Kirohantunk, de nem is értünk jól ki, amikor buff-buff, két bomba robbant. Hova akarták dobni? Pont a templomban levő emberekre. Szerencse, hogy... vagy 200-300 méterrel arrébb, egy kertbe zuhantak a bombák. Hidd el nekem, hogy még egy csirke sem dögölt meg. De a bombák szilánkjai a mi házunkig elrepültek, összetörték a cserepeket. És akkor félelem szállta meg lelkeinket. Nem felejttem el soha annak a tojásnak a mintáját, amit akkor

írtam...] A háború alatt nyilvánvalóvá vált, hogy a falu világa is veszélybe kerülhet, és hogy nem lehet mindörökké elzárkózni a világtól. Habár a fenti incidens is inkább azt bizonyította számukra, hogy a hely védett, hiszen az ijedségen kívül semmi baj nem történt. Az idő pedig teljesen begyógyította a múlt sebeit: „*Câteodată când discut cu Pityu, mă, cred că ăia n-au făcut intenționat, n-au aruncat intenționat bombele. Au aruncat mai mult ca să vadă dacă în zona respectivă... știi?*” [Néha, amikor Pityuval beszélgetünk róla, te, azt hiszem, hogy azok nem dobták akarattal pont oda a bombákat. Inkább azért tették, hogy lássák, azon a vidéken lőnek-e...] Még az oroszok bevonulása is drasztikus következmények nélkül zajlott le. Bármilyen ember nem léphet be egy ilyen patriarchális világba. „*Pe mine mă luau rușii în brațe, și-mi aduc aminte că eram mărișoară. Dar mă luau în brațe... nu mi-a fost frică de ei nici un pic. Au fost niște oameni foarte cumsecade s-a nimerit la noi.*” [Emlékszem, hogy nagyobbaeska voltam, de az oroszok ölükbe vettek. Nem féltem tőlük egy cseppet sem. Nagyon rendes emberek kerültek hozzánk a faluba.] Ez volt az első igazi találkozás más nemzetiségű emberekkel. Bizonyára rémhírek keringtek az orosz katonákról (főleg a nők lévén megrettenve az érkezésük hírétől), de kiderült, hogy csupán beszélődik és táplálkozási szokásaik mások, azon kívül ugyanolyan emberek, mint a falubeliek. Otthon ugyanolyan gazdaemberek, családapák, tehát nem a nemzetiség a fontos, hanem az emberi értékek.

„*Deci la 14 ani am plecat la Oradea.*” [Tehát tizennégy éves koromban Váradra kerültem.] Az első fordulópont, az ötvenes évek, amikor az egyén elhagyja gyermekkorra varázslatos helyeit, és egy másik világba kell integrálódjon. A népviseletet polgárabb ruha váltja fel, a kiejtés és a szókészlet módosításra kényszerül. Megváltoznak a túlélési stratégiák is. De a szülőfalu egészséges szellemisége állandó támaszt jelent, sőt, még a beilleszkedést is megkönnyíti. Ferice egészséges szellemét hordozva, a felvételi vizsga nem lehet egy komoly akadály. Annyi *gyönyörűen felöltözött kis-asszony* mellett a *parasztlány* is feltűnést kelt. „*Și aveam niște plete mari, un păr negru, o față albă, eram exact ca și o păpușă. Atâta le-am fost de dragă probabil, încât i-am dat gata.*” [És hosszú, fekete cofom volt, hófehér arcom, olyan voltam, mint egy baba. Valószínűleg annyira kedves voltam nekik, hogy levettem őket a lábukról.] És: „*Fetișo, ai trecut.*” [Kislány, átmentél.]

A leányok szigorú program szerint élték mindennapjaikat, legtöbbet különféle üzletekben segédkeztek. Kemény és felelősségteljes munka volt, de a leány, az otthoni tanítások által vezérelve példásan helyt állt. A következőkben hosszasan idézünk a történetből, mert az apa szavai meghatározó

részt képeznek a követett életmodell megkreálásában, a kiválasztott stratégiákban, és beszélgetőtársunk megjegyzései is állandó érvényűek. „*Tatăl meu știa că o să lucrez în comerț, și când am plecat de acasă, țăranu acela de la opincă a zis așa: Ascultă fata mea – zice – să te ferești și de sâlă. Adică sâlă ce înseamnă? Când cineva vrea să dea pe tine vina, dar tu nu ești de vină. Să nu cumva să furi, dacă ceva nu-i al tău, nici măcar un creion, dar nici măcar un creion! Și într-adevăr, eu asta am știut de la tata, să fu corectă. Și aștia mă încercau. De multe ori scăpau un leu, sau lăsa în depozit pe acolo, pe jos. Și eu când măturam pe acolo și găseam, îi dădeam acolo, și bineînțeles, le plăcea foarte mult de mine. Și tata a mai spus un cuvânt odată. Aveam o prietenă vizavi de casa noastră. Mie mi-a plăcut întotdeauna gașca băieților. Dar culmea, că atunci niciodată nu vorbeau băieții prostii față de mine. Aia era geloasă pur și simplu, i-a spus la tata, că eu mă răd la toți băieții. Și zice tata: Ascultă, fata mea. Acum – zice – ai cur și n-ai cap. Să nu se schimbe – țăranu acela – când o să ai cap și n-o să ai cur. Dar pe românește, acum pe mine nu mă interesează că tu înregistrezi, dar exact cuvântul acesta a spus tata ăla de la opincă. Dar a fost un om extraordinar de înțelept. Mi-a dat o educație ... veci n-o înjura pe mama, și nu erau pocăiți. Nu s-a certat cu mama față de noi, înțelegi?*” [Az apám tudta, hogy a kereskedelemben fogok dolgozni, és amikor elmentem otthonról, az a bocskoros paraszt azt mondta: Ide hallgass, leányom. Őrizkedj a képmutatástól. És nehogy lopásra vetemedj! Ha valami nem a tied... még egy ceruzát sem. És valóban, ezt megtanultam az apámtól, a becsületességét. És ezek próbára tettek. Elejtettek egy-egy lejt, vagy hagytak valamit a földön a raktárban. És én amikor ott sepregettem, megkaptam, s rohantam hozzájuk. Természetesen, nagyon tetszettem nekik. Az apám még mondott valamit. Volt nekem egy barátnóm, aki velünk szemben lakott. Nekem mindig is a fiúk csapata tetszett. De érdekes, hogy soha nem beszéltek hülyeségeket velem szemben. Az a lány egyszerűen féltékeny volt, s azt mondta az apámnak, hogy én minden fiúra mosolygok. Akkor az apám azt mondta: Ide hallgass, leányom. Most van segged, de nincs fejed. Nehogy megforduljon ez, hogy legyen fejed, de ne legyen segged. De románul mondta ezt, aztán engem most nem érdekel, hogy te felveszed. Pont ezeket a szavakat használta az a bocskoros paraszt. Egy olyan nevelést kaptam tőle... Soha nem szidta anyámat, pedig nem voltak hívók. Soha nem veszekedtek a mi jelenlétünkben, érted?]

Ami számunkra a legfontosabb, Váradon kerül először kapcsolatba a magyarsággal és a magyar nyelvvel tudatosan.¹⁰ A falu világával ellentétben,

¹⁰ Az 1956-os népszámlálás adatai szerint Váradnak 99000 lakosa volt, ebből 35600 román és 59000 magyar nemzetiségű (Varga 1992. II. 111).

a nagyvárosban a nemzetiség kérdése nem magától értetődő. Egy másik etnikummal való kapcsolat a kommunikáció kódjának megváltozását jelenti, két különböző kultúra találkozását. Az élettörténetben ez a találkozás egy anekdota formájában jelenik meg, amely mégis azt mutatja, hogy a két etnikum között nem voltak konfliktusok, a másik nyelve iránt pedig nem idegenségérzet jelentkezett, hanem a kíváncsiság, a tanulni akarás. „*Deci ungurește în fiecare magazin s-a vorbit, atunci foarte mult se vorbea maghiara în Oradea. Dar în schimb nimeni n-o avut probleme că ăla-i ungar, ăla-i român, sau nu știu ce. Eu cel puțin când m-am căsătorit cu bărbatul meu, nici atunci n-am putut să zic să facem diferență ... Peste tot unde am fost în magazine, au fost maghiari. Ei tot vorbeau între ei ungurește. Și zic, mă ăștia toată ziua vorbesc de mine ceva. Și am început. ...Deci aveam colege din Oradea care nu știau o boabă ungurește. Și eu când am terminat comerțul, tot știam, dar într-adevăr, de pronunțat, n-am pronunțat bine niciodată. Și ce o zis ăștia odată în magazin de pulicka. Eu am crezut că vorbesc ceva prostii de mine, pulicka – cine știe, ceva cu p..a [suttogja], înțelegi? Și ăștia au zis, că ășta nu-i mămăligă, nem pulicka, că îs iute la toate și ășta. Și într-o zi nu mai vorbesc cu ei...*

– Marika, ce-i cu tine? De ce ești supărată?

– Păi da, că ați vorbit ceva prostii de mine ungurește!

– Ce-am zis?

– Ați zis ceva de pulicka, și asta îi foarte urât, nu poate fi decât foarte urât.

Atâta au râs de mine. Atuncea au început ei să spună, dar deja am început și eu să culeg de la clienți. [Váradon minden üzletben beszéltek magyarul, akkoriban nagyon sokat beszéltek magyarul Váradon. Ellenben senkinek sem volt problémája, hogy ez magyar vagy román. Én legalábbis miután férjhez mentem, akkor sem mondhatom, hogy megválogattuk volna... Minden üzletben voltak magyarok. És ők maguk között mindig magyarul beszéltek. És mondtam magamban, hogy ezek egész nap rólam pletykálnak. És így kezdtem el... Tehát voltak váradi kolléganőim, akik nem tudtak egy szót magyarul. És én amikor végeztem, tudtam szinte mindent, igaz, a kiejtésem sohasem volt valami jó. És valamit mondtak ezek az üzletben a puliszkáról. Én azt hittem, hogy valami hülyeséget mondanak rólam, puliszka – ki tudja mi az, valami f...sz (suttogja). Pedig ezek azt mondták, hogy ez nem puliszka, mert fürge voltam, meg minden. És egyik nap nem beszéltem velük.

– Marika, mi van veled? Miért haragszol?

– Hát igen, valami hülyeséget mondatok rólam!

- Mi az, mit mondtunk?
- Valamit a puliszkáról, és az nagyon csúnya, az csakis valami csúnya lehet.

Annyit kacagtak rajtam! Akkor elkezdtek mondogatni, tanítani, de már a kliensektől is tanulgattam.]

Mindezek után nekifogott a magyar nyelv tanulásának, a legkisebb előítélet nélkül, mert ilyesmit nem engedett meg az otthoni modell, és Váradon sem találkozott hasonlóval. Egy magyar szakácsnő lett egyik legjobb barátja, Rózsika néni, aki azért is szerette meg őt annyira, mert dolgos leány volt, és nem volt válogató.

A következő forduló a Nucetre való kihelyezés lesz, valamint a Kolozsvárra költözés. Mivel mindkettőről szó lesz a férj történetében is, a kettőt egyszerre fogom tárgyalni valamivel később, hogy megnézzük, két különböző nemzetiségű egyén hogyan fogja fel a házasság intézményét, a házáséleletet.

A férj története

Dóczi Istvánt (1933-ban született) személyesen nem is ismertem, de felesége azt állította róla, hogy még annyira sem beszédes, mint ő maga. Tudtam, hogy egymás közt románul beszélnek, ezért kissé zavarban voltam, és nem tudtam, hogy milyen nyelven kezdjem el a beszélgetést. Szerencsémre házigazdám megelőzött, és magyarul kezdett mesélni. Kissé meglepődtem, de megállapíthattam, hogy szívesen mesél magyar nyelven, még ha nehézkesen is használja azt.

Az interjút a nagyszobában készítettem, és a férj sem kérte magát, mesélni kezdett. Bevallotta, hogy elszokott a magyar nyelv használatától, sok kifejezés nem jut eszébe, avagy sok időbe telik a felidézése. A beszélgetés során állandóan az asztalterítővel babrált, főleg amikor egy bizonyos szó vagy kifejezés nem jutott eszébe. Nem tűnt zavartnak, valószínűleg a nehézkes nyelvhasználat keltette a kényelmetlenség érzését. Viszonylag sok román szót használt (elsősorban az intézménynevek, helységnevek és szakszavak esetében), és néha a kiejtés, a toldalékolás is romános volt.

Akárcsak a feleség esetében, ez a diskurzus is a kronológiai sorrendet próbálja követni, de csak az első fázisban sikerül. A feleség kerek történetei nem térnek vissza, inkább az események egyszerű krónikájának lehetünk tanúi. A szülők alakja csak elmosódottan jelenik meg, nagyon keveset tudunk meg róluk, a család és a szülőfaló pár soros bemutatása látszólag a feleség esetében oly intenzív érzelmi kötődés nélkül történik. Ellenben az

etnikai aspektusok sokkal kihangsúlyozottabbak. Minden sokkal rövidebben és egyszerűbben van bemutatva. A főnarratívum alig tíz perc alatt véget ért, ekkor át kellett vennem az irányítást.

A főnarratívum a szakmai pálya alakulását tárgyalja a legnagyobb részben (ugyanis Dóczy István elektromechanikus volt egy bányászati vállalatnál), először a sajátját, utána pedig a gyerekeiét. Később megjelennek egyes gyermekkori emlékek, amelyeket meghatározónak vélek a további vizsgálódásban, viszont többnyire válaszként a kérdéseimre, habár néha spontánul is. Az etnikai aspektusok általában sajátos módon jelennek meg az elbeszélés folyamán: valamely történésről beszélve, a férj pár másodperces szünetet tart, majd *mit akarok még mondani, vagy egy dolgot még mondanék itt* típusú formulákkal tér ki az etnicitás kérdéseire. Ez számomra azt jelezte, hogy tudja, mi érdekel elsősorban, valamint azt, hogy mindez számára is fontos, sokkal inkább, mint a felesége esetében. De azt is, hogy az ő esetében az élettörténet tudatosabban van megkonstruálva, talán mestersegebben, oly információkkal, amelyek a gyűjtő kíváncsiságát hivatottak kielégíteni. A felesége esetében minden folyamatosabbnak és természetesebbnek tűnt.

„Dobokán¹¹ születtem, ez Kolozs megyében van, itt közelbe. Édesapám magyar származású, édesanyám... félmagyar származású, tehát... az ő édesanyja magyar volt, édesapja román. Az sem volt utóvégre csak román, hanem az is ... valami hogyhívják ... olasz is volt. Mi szegény család voltunk, édesapám kovács volt.” Ebben a történetben egy másfajta életmodell és más stratégiák bontakoznak ki. Ezen kontextusban a munka ugyancsak értéknak számított, de nem hozta meg a várt gyümölcsöket, ennek következménye lett a szegénység, a bizonytalanság, a lakóhely sorozatos megváltoztatása. Vegyes lakosságú faluról lévén szó, nem beszélhetünk egy egységes életmodellről, hanem mindinkább az etnikus problémák felszínre bukkanásáról. Mind a közösség, mind a család megoszlott etnikum és vallás szerint. „Nagyapám ortodox volt, így gyerekei is ortodoxok voltak. Tehát az én édesanyám is mielőtt férjhez ment volna egy magyarhoz... Aztán áttért a reformátusokhoz. Mi, a gyerekek, mind reformátusok voltunk. A többiek mind katolikusok voltak, de rendre mind elmentek onnan... Hát a faluba kevesen voltak a magyarok, aztán... miután bejöttek... bejöttek a magyarok, tehát átment Erdély Magyarországhoz, akkor aztán a magyarok elkezdték magukat magyarnak vallani egy páran. Tehát nem voltak többen mint 7-10 család.

¹¹ 1941-ben Dobokának 1773 lakosa volt, ebből 1666 román, és 106 magyar nemzetiségű (Varga 2001. IV. 585).

Ebből... ebből az egészből volt vagy 4 család, akik magyarul beszéltek mind. Tehát mi is azok közé tartoztunk, s még volt aztán még vagy 3 család. Aztán a többiek úgy, hogy... az apa vagy az anya magyar volt...” Úgy tűnik, az etnicitás változékony dolog, amelyet a politikai szituáció befolyásol. A Dóczy család azon kevesek egyike, amelyben mindenki beszélt magyarul, habár nem nevezhetjük szintiszta magyar családnak. A magyar nyelv használatán kívül a református vallás is a magyar etnikum körébe sorolta őket. Mindez egy sajátos helyzetbe, pozícióba állítja a családot. Ennek megfelelően választották ki a fiúgyermek tanulmányainak állomásait. *„Én konfirmáltam magyar templomban, ott is voltam keresztelve, és konfirmáltam is. Hát amikor konfirmáltam otthon a faluban, akkor voltunk vagy haton-heten. Én még nem voltam tizennégy éves. Az én bátyám, az volt tizennégy éves, én tizenhárom. S akkor az egészek közül mi ketten voltunk, akik... magyarul beszélünk, és akkor mi tanultuk meg azt a Heidelbergi Kátét. Az egészet, és a tiszteletes úr minket.. A többiek elmondtak egy-egy miatyánkot, és az volt az egész, mert azok a miatyánkon kívül magyarul nem tudtak. Onnan aztán elmentem Bonchidára, és újra elkezdtem az 5–6–7. osztályt magyar szakon.*

[Dobokán ugyancsak magyar iskola volt?] *Dobokán magyar volt, magyar volt, mert ott még Erdély volt, és Magyarországhoz tartozott. Amikor bejöttek a magyarok, akkor volt magyar iskola, és akkor azok, akiknek csak az apja vagy az anyja volt magyar, azok elkezdték magyarnak vallani magukat, és magyar iskolába jártak. [Akkor kötelező volt magyar iskolába járni?] NEM, nem volt kötelező, mert akárki mehetett ahova akart, mert ahol volt az iskola, közös volt, tehát oda... az egyik része volt a magyarok... osztályok ... a másik része a román osztályok.”*

A család nemcsak az etnikai összetétele miatt volt sajátos helyzetben, hanem a lakóhely elhelyezkedése miatt is. Ezért másfajta stratégiák alkalmazása vált szükségessé, a többi magyar családokétól eltérő. A közösség többi tagjával való kapcsolat meghatározó következményeket vont maga után. *„Mi kicsitől fogva mi magyarul és románul beszélünk. Otthon magyarul beszélünk, künn románul. Mi nem laktunk ottan, ahol a magyarok laktak. Találkoztunk így velük, de... [Volt egy olyan rész, ahol a magyarok laktak?] Volt egy falu [rész] ahol ők laktak, a többiek.”*

A vallásról beszélve, a férj nagy tisztelettel emlékezett meg a dobokai református papról, aki a falu orvosának funkcióját is betöltötte, annak ellenére, hogy nem volt meg a megfelelő képesítése. A kisebb bajokat maga kezelte, és nem nézte azt, hogy ki a magyar vagy ki a román. *„Vagy ha valami volt, amit nem tudott segíteni, akkor elküldte Kolozsvárra. Kocsit adott*

ő, az egyház kocsiját. A román gyereket is, nemcsak a magyar gyereket.” Habár az etnikum és a vallás legtöbbször meghatározta egymást, a falu etnikai struktúrája egy olyan életmódot termelt ki, amely állandó interetnikus kapcsolatot feltételezett a lakosság és a különböző intézmények (iskola, egyház) szintjén.

A Dóczi család Bonchidára költözött, mivel az apa ott kapott munkát. István ott is járt iskolába, majd Kolozsvárra került, az elektrotechnikai szakiskolába. Az apa döntötte el, hogy a fiú magyar nyelvű iskolába iratkozzon be, neki volt a legnagyobb szerepe a család etnikai identitásának megformálásában, különösen amíg a gyerekek nem önállósultak.

A szakiskola elvégzése után a Nucetre való kihelyezés volt a fordulópont a férj életében még inkább, mint a feleségében. Egy román lakosságú vidéken, román kollégák között, és később román feleség mellett élve, az egyén új stratégiákat kell alkalmazzon. Az én újraformálása történik a magyar identitás fokozatos elvesztése által, valamint egy, a román nyelv használatával fémjelzett új élet felépítése. *„Az elején nehéz volt ne-kem... mert magyarul végeztem az elemi iskolát és a szakiskolát is. Nehéz volt megtanulni azt a sok... szak... szavakat románul. Aztán meg egy idő után megtanultam, s elfelejtettem ezeket. Aztán ottan ... mivel ottan csak románok voltak, és nem volt magyar, kevés volt...”*

Házasság – az asszimiláció eszköze?

Érdekesnek, és egyáltalán nem véletlenszerűnek tűnik, hogy egyik történetben sem jelenik meg a főnarratívumban egy bizonyos kulcshelyzet: kettejük találkozása, valamint a házasság. A feleség diskurzusában alig két szóban történik említés róla, pontosabban arról, hogy Nucet városában találkozott először jövődóbelijével. A kérdéseimre kapott feleletekben (tehát a másodlagos narratívumokban) egy sajátos szituáció körvonalazódik. Egy Stâna de Valera szervezett kiránduláson ismerkedtek meg, Nuceten pedig a szórakozóhelyeken találoztak. De *„Păi eu când m-am măritat cu nenea Pityu, eu n-am știut că-i ungur, pentru că în zona aia... Pe acolo ne-am împrietenit, dar el atâta de bine vorbea românește, încât niciodată n-a avut accent de maghiar. Și apoi când ne-am căsătorit, atunci am știut că-i ungur. Pentru că acolo, îți spun, nu se vorbea, se vorbea numai românește. Pe vremea aia n-a contat nimeni că tu ești... A vorbit atât de corect. Numele era într-adevăr, dar când îi scriam scrisori, n-am știut să scriu nici Dóczi. Se scrie cu czi, nu? Eu scriam scrisorile cu Doți, cu ... românește. Că pentru mine... deci din punctul acesta de vedere n-am*

avut probleme unul cu celălalt.” [Hát én amikor férjhez mentem Pityu bácsihoz, én nem tudtam, hogy magyar, mert azon a vidéken...Ott ismerkedtünk össze, de ő olyan jól beszélt románul, hogy soha nem volt magyar akcentusa. És amikor összeházasodtunk, akkor tudtam meg, hogy magyar. Mert ott, mondom, senki sem beszélt, ott mindenki románul beszélt. Abban az időben nem számított, hogy te mi vagy... De olyan helyesen beszélt. A neve valóban magyaros volt, de amikor leveleket írtam neki, nem is tudtam, hogy kell leírni azt, hogy Dóczi. Cz-vel írják, nem? Én románosan írtam: Doçi. Mert számomra... tehát ebből a szempontból nem volt problémánk egymással.] Ezennel az első lehetséges konfliktushelyzetek csíráiban megsemmisültek. A jövődő férj látszólag tökéletesen beilleszkedett a román közösségbe, nem árulta el sem kiejtése, sem szóhasználatát. Egy év után össze is házasodtak, ami precedens nélküli dolog volt mindkét családban, mert ha leszámítjuk a férj szüleinek helyzetét, ez lett az első vegyes házasság a körükben. Megkérdeztem a férjet, hogy felesége családja teljesen román család volt-e. A válasz: *„Ők ottan mind románok, ottan nincs is magyar a faluba ... még a környéken se. Vagy ha van, esetleg úgy, egy-egy eltévedt...”* [nevet]

A lakodalom vegyes házasság esetében rengeteg konfliktusnak adhat teret, hiszen részletekbe menően kell megszervezni, még hozzá úgy, hogy mindkét etnikum elvárásainak megfeleljen. Ez esetben is a kezdetek kezdetén elrendeződött minden. A férj szavai: *„Nekünk nem volt lakodalmunk. Mi elmentünk a Néptanácshoz, megházasodtunk, s ezzel hazamentünk. Hát én akkor huszonnégy éves voltam, a feleségem húsz. S akkor elmentünk a Néptanácshoz, összeházasodtunk, s ezzel kész.”* A motivációk mindkét fél esetében az otthoni életmodell, gondolkodásmód szerint lettek megmagyarázva. [És a szülők nem szóltak semmit?] *„Hát nem mondhatom, a szüleim is... szegény családok voltunk. Édesapám is amikor befejezte a munkáját, akkor annak idején 300 lej pensziója olt, nyugdíja. Édesanyám nem dolgozott.”* A feleség szerint: *„Căsătoria am făcut-o la mine în comună, pentru că nu am făcut nuntă. Că pe vremea respectivă, știu eu, nu era așa o modă că neapărat trebe să fii... Părinții mi au fost oameni mai serioși, mai sobri, mai acești. Deci... frații mei... nu le plăcea nici jocul... nu eram o familie prea zdropăiată, înțelegi? Și atunci la tata nu prea i-o plăcut nunțile așa să zici că facem tam-tam sau nu știu ce. Știi că nunțile is de obicei cu două tășuri. Ori le faci pentru bani ...DA. Asta este. Ori pentru bani, ori vrei să areți că ești acești și pe urmă întotdeauna ies povești. Așa că n-am făcut nuntă.”* [Nálunk a községben esküdtünk össze, mert nem tartottunk lakodalmat. Mert abban az időben, tudom is én, nem volt annyira

divat, hogy feltétlenül lakodalmat kell tartani. Az én szüleim komolyabb, komorabb emberek voltak. És a testvéreim is... nekik sem tetszett annyira a tánc. Nem voltunk valami ugrálós család, érted? És akkor az apámnak nem nagyon tetszettek a lakodalmak, hogy csak nagy tam-tamot csináljunk. Tudod, a lakodalom kétélű valami. Vagy a pénzért csinálod...IGEN BIZONY. Ez van. Vagy a pénzért csinálod, vagy meg akarod mutatni, hogy gazdag vagy, és aztán mindig pletykálnak az emberek. Úgy hogy nem tartottunk lakodalmat.] Azt is feltételezhetjük, hogy azért nem volt lakodalom, mert a szülők nem egyeztek bele egy vegyes házasságba. Érdeemes felfigyelni a férj határozott kijelentésére: „*Tiszta román család volt, de nem volt semmi kifogásuk ellenem, hát na...mit tudom én, úgy is jött, hogy nem akadtak bele az én dolgaimba, és ...au fost puși în fața faptului implinit.*” [Kész tények elé voltak állítva.] Mindezen kijelentések mellett mindketten többször is biztosítottak arról, hogy a családok részéről nem volt semmi ellenvetés, és hogy abban az időben igazán nem számított az etnikai hovatartozás.

Bárhogyan is történt, a fiatal pár távol élt a szülőktől, és élettörténeteik egy békés családi életet mutatnak be, a román nyelv lévén a családon belül is a kommunikáció eszköze. A történetekben a házaselet alárendelődik a szakmai karriernek, a kemény munka időszaka ez. Az etnicitás nem tűnik fel társalgási témaként, habár a férj elrománosodási folyamat tárgya.

A feleség továbbra is a szülőfalu életmodelljét követi, nem tartja számon az etnikai hovatartozást, hanem a személyes értékeket mind a családban, mind a munkahelyen. „*Eu m-am înțeles foarte bine cu toată lumea, nici-odată n-am avut probleme cu nimeni, nici cu români, nici cu unguroaice. Și din contră, de multe ori mă respectau mai mult fetele maghiare, știi? Adevărul este că întotdeauna le-am spus: Nu vă interesează că la raionul celălalt cine vine târziu sau nu știi ce. Mie bârfe nu. Singurele bârfe pe care vreau să le aud de la voi, dacă vedeți pe una la noi în raion dacă pune mâna, dacă fură. Deci așa am procedat întotdeauna, și n-am avut nici un fel de probleme.*” [Én mindig jól egyeztem mindenkivel, nem volt senkivel sem problémám, se románnal, se magyarral. És volt úgy, hogy a magyar lányok sokkal jobban megbecsültek, mint a románok. A valóság az, hogy mindig mondtam nekik: Ne érdekeljen titeket, hogy a másik részlegen ki jön későn vagy mit tudom én. Nekem ne pletykáljatok. Az egyedüli pletykák, amiket hallani akarok tőletek, ha látjátok, hogy valaki lop. Mindig is így csináltam, és soha nem voltak problémáim.] Tehát szakmai téren nem voltak etnikai konfliktusok, sőt, a feleség pozitív dolognak értékelte a többi etnikummal való együttműködést, mert tanulni lehet tőlük. Váradon magyar lányokkal is dolgozott, megtanulta nyelvüket. Zsidó (*jidani*) üzletekben

is megfordult, tőlük pedig elleshette és megtanulhatta mestersége fogásait, fortélyait. Nucet majd Petru Groza városában oroszokkal került kapcsolatba, összebarátkozott velük, és oroszul is tanult egy keveset. Ezen felül pedig meglátása szerint a magyar férj előnyöket jelentett számára. „*Nici eu n-am fost membră de partid. Și am fost tot timpul în conducere... Opt ani am fost deputată... aici în cartier. Și atunci când am fost deputată, să știi o chestie, expres a căutat așa, să nu fie nici unguroaică, nici româncă, ai înțeles? Atunci pe vremea lui Ceaușescu s-a ținut cont să fie de exemplu din familie mixtă. Că așa am ajuns și eu deputată, înțelegi?* [Én sem voltam párttag. Pedig mindig is a vezetőség tagja voltam... Nyolc évig voltam képviselő... itt, a negyedben. És akkor, amikor képviselő voltam, tudjál egy dolgot, akkor egyenesen olyan embert kerestek, aki se nem román, se nem magyar, érted? Ceaușescu idejében számított, ha vegyes családból származott az ember. Mert így lettem én képviselő, érted?]

Másfelől a férj nem beszélt egyáltalán a munkatársaival való viszonyáról, csupán munkája technikai oldaláról. De az interjúk után, mikor már nem rögzítettem a beszélgetést, érdekes dolog történt. Az egyetemi életről érdeklődött, ezen belül is a magyar–román kapcsolatokról, viszonyokról. Ezek után megjegyezte, hogy neki is volt valami megosztanivalója a kollégáival, de erről nem akart beszélni. Amit megtudtam, azt a feleség árulta el: „*A... la el probabil că a fost... și de aia și ține el o chestie. Știi că noi ceream locuință. Deci el a făcut cerere să primim trei camere, având doi copii. Greșeala am făcut-o eu, că n-am făcut cererea la întreprindere la mine. Că dacă făceam, rezolvam sută la sută, dar l-am lăsat pe el, să ceară el. Și atunci când s-a pus problema să primim locuință, cineva ar fi zis că ce, la maghiaru ăla, la unguru acela vreți să dați locuință? Și nu-i nici membru de partid.*” [Nála valószínűleg... volt neki valami baja. Tudod, mi kértünk lakást. Tehát ő kérvényezett egy háromszobás lakást, mert két gyermekünk volt. Én hibáztam, mert nem adtam le én a kérést nálunk a vállalatnál. Én száz százalék, hogy elintéztem volna, de hagytam, hogy intézze ő. És amikor arról volt szó, hogy kapjunk lakást, akkor bizonyára valaki azt mondta, hogy mi van, annak a magyarnak akartok lakást adni? Pedig nem is párttag.] Még egyszer bebizonyosodik, hogy az élettörténet egy szelektív és fiktív konstrukció, mert a fenti idézet egyértelműen utal etnikai problémákra, legalábbis előítéletekre.

Egy meglehetősen kényes kérdés a vegyes házasság esetében a gyerekek születése, nevelése. Az első gyerek, a fiú Nucet városában született, és az apa nevét kapta: Ștefan. A leány Petru Grozán született, és az anyja nevének kívül (Maria) egy olyan nevet kerestek neki, amelyik alliterál a családnévvel. Így

lett Dana. Az egész oly spontánul történt, az etnicitás kérdése fel sem tevődött. A férj nem kardoskodott magyar nevekért, ennek ellenére a fiát mindenki Pistinek szólítja a mai napig. A gyermeket egy Nucet melletti falu református templomában keresztelték, mivel lakóhelyükön nem volt templom. Az apa nevét és vallását követi, de nem az anyanyelvét.

Dana nem is volt megkeresztelve. Mikor rákérdeztünk, a szülők nem igazán adtak megindokolt válaszokat, ők sem tudták igazán, miért történt az, ami történt. Az apja szerint „*Danát nem kereszteltük, Dana majd mikor ő nagy lett, akkor keresztelkedett ő meg. [Miért?] Hát, na... mit tudom én. Hát mi is azután gondoltuk, jobban tettük volna, ha megkereszteltük volna. De úgy volt akkor. Ő elment egy ortodox paphoz, egyedül ment, és nem is tudtuk mikor keresztelkedett meg, csak azután, mikor hozta a papírt. Mikor férjhez ment, akkor áttért ő is a görög katolikusokhoz. A gyerekei is mind görög katolikusok.*”

A legkritikusabb konfliktushordozó és identitásformáló tényező a gyerekek anyanyelve. A családban ma románul beszélnek, a gyerekek csakis román nyelvű iskolákba jártak. Amikor a gyerekek neveiről kérdezősködtem, akkor a férj maga mondta a következőket. „*Amit még akarok mondani, a gyerekeim nem tudnak magyarul. Tehát ... értenek, de úgy gyengén beszélnek ők is. Jól értenek, de nem... Román iskolába jártak mind a ketten, de akkor is úgy volt, hogy megy magyar iskolába, s akkor a liceumba át kellett volna menni román iskolába akárhogy. Ott a felvételi nehezebb volt, s akkor úgy határoztunk, hogy mennek román iskolába. A fiam mikor kicsi volt, jól tudott magyarul. De közben mind úgy volt, hogy ahol laktunk, nem voltak magyarok, s akkor elfelejtette. Hát én kezdtem magyarul beszélni, kezdetben még ment is, utána már nem. Mert én is leszoktam már róla, a magyar nyelvről. Most is nehezen... vannak szavak, amik még kell álljak, hogy gondolkozzam.*”

A személyiség és az identitás kialakulásának első fázisában meghatározó szerepe van az anyának. Ő foglalkozik velük egész nap, a nyelvhasználatukat is ő formálja elsődlegesen. Mivel a férj állandóan úton volt, az ő nevelő szerepe sokkal kisebb szerepet játszott a gyerekek életében. „*Singurul lucru care mi-a părut rău, numai că și-l înțeleg pe undeva, că n-a vorbit... că eu copiii mai mult am vorbit eu ungurește. Te rog să mă crezi, că mai mult am vorbit eu. [Az egyetlen dolog, amit sajnálok, de meg is értem valahol, az az, hogy nem beszélt... hogy a gyerekekkel inkább én beszéltem magyarul. Hidd el nekem, többet beszéltem én velük...] – mondta a feleség – „*Eu nu i-am interzis, ci din contră. Mi-a părut foarte rău, că de exemplu Dana când ... deci zice: Hai tată, să ne ungurim. Să vorbească în ungurește. N-a avut**

răbdare. Nu, că n-am... noi n-am avut probleme de nici un fel, că tu ești român...” [Én nem tiltottam meg neki, ellenkezőleg. Nagyon sajnáltam., mert például Dana amikor... szokta mondani, hogy: Apa, gyere magyarkodjunk, azaz beszéljenek magyarul. Nem volt türelme. Nem, mert mi... nekünk nem volt semmilyen problémánk, hogy te magyar vagy...]

Nagy ritkán a gyerekek magyar nagyanyjuknál töltötték a szünidőt, és akkor a szülők megkérték, hogy csakis magyarul beszéljen velük. *„Pisti când a venit acasă, n-o știut să zică nici apă pe românește, într-o vară când l-am lăsat... Dar cât a ținut aia? Foarte puțin, că pe urmă dacă noi am vorbit tot pe românește...”* [Pisti amikor hazajött még vizet sem tudott kérni románul, egyik nyáron, amikor elengedtük... De mennyit tartott az? Nagyon keveset, mert ha mi mind románul beszélünk...]

Bemutatom mindkettejük magyarázatait is. A feleség nem viszonyul kritikusan ehhez a szituációhoz, a „befogadó” etnikumhoz tartozva, valószínűleg nem érzékelheti mélyebb síkon az etnicitás problémáit. A jóindulat is megvolt benne, hiszen pont ő kérte meg a férjét, hogy tanítsa meg magyarul a gyerekeket, és ő maga is próbálkozott ezzel egy bizonyos fokig. Azt gondolja, hogy a környezet vezetett ehhez a helyzethez. A gyerekek románok közt nőttek fel, román iskolába jártak, a családban is románul beszéltek, természetesen, hogy románokká nevelődtek. A férjéről pedig: *„Apoi el numai pentru chestia asta, că el absolut unde a lucrat... acolo nimeni... aduși de prin Moldova, din toate zonele țării. Era și unitate militară, și toată lumea vorbea românește. Deci n-a avut colegi, n-a avut acești. Cunoșcându-mă și pe mine, efectiv... s-a rupt din... din mediul acesta. N-o avut cu cine să vorbească ungurește, înțelegi?”* [Hát ő csak azért, mert ahol ő dolgozott... ott teljesen... Moldvából és az egész országból hozott emberek. Katonai egység is volt ott, és mindenki románul beszélt. Tehát nem voltak magyar kollégái, senki. Megismervén engem is, valahogy... kiszakadt... abból a környezetből. Nem volt kívül magyarul beszéljen, érted?]

A férj véleménye is hasonló, de az ő helyzete sajátos. Az anyanyelve magyar, a nyelvet ő ismeri a legjobban, ő a család feje, ő tekinthető a fő „bűnösnek”. *„Hát elsősorban a környezet, persze. Mert ahol laktunk, ott általában... mert ha lett volna így a közelbe egy család vagy kettő, akkor egészen más lett volna. De ez nagyon hatással van, mert ha az ember nem beszél, elfelejti.* [És nem zavarta, hogy a gyerekei nem tudnak magyarul?] *De igen.* [halkan mondja] *De nem tehettem... mert nem tudtam segíteni rajtuk semmit. És meglepő dolog volt... ez megy tovább?* [Igen. Állítsam meg?] *Talán egy-két percre.”* A diktafon kikapcsolása után elmesélte, hogy gyerekei, habár román személyekkel léptek házasságra, a 2002-es népszám-

láláskor magyarnak vallották magukat. Ez azért lepte meg őt, mert régebben, amikor a leánya tizenéves volt, volt egy komolyabb beszélgetésük, amely során Dana román mivoltát bizonygatta. Az apa válasza csupán az volt, hogy ő soha nem mondta, hogy lánya ne lett volna az. Megkérdeztem, hogy mit gondol, 2002-ben miért vallották magukat magyaroknak? Véleménye szerint, lehet, hogy ők úgy érezték, ezt kell tenniük.

Kihangsúlyoznám az érzés, érzelem szót, mert az etnicitás problémáját meghatározza az érzelmi dimenzió is. Az a tény, hogy a férj arra kért, állítsam le a felvételt, bizonyítja, hogy az etnikai konfliktusok teljes hiányának többszöri említése ellenére a román családi identitás kialakulása nem folyt le zökkenőmentesen. Érzelmi kötődése a magyar etnikumhoz egy bizonyos szinten megmaradt. A konfliktusokat mindketten kerülni igyekeznek az élettörténet során, de néhány részlet, gesztus következtetni enged ez irányába. Ez főleg a férj esetében nyilvánvaló. Mert az élettörténet egy olyan alkotás, amely egy pszichológiai szubsztrátumban gyökerezik, ez utóbbi pedig mindazt tartalmazza, amit az egyén személyiségének intimitásában érez vagy gondol. Egy olyan szubsztrátum tehát, amely a belső énhez tartozik, és amely az élettörténetben szimbólumok, kódok formájában jelenik meg.

A feleség azt is felrója férjének, hogy unokáival sem foglalkozik, azaz nem tanítja meg nekik a magyar nyelvet, annak ellenére, hogy huzamosabb ideig szoktak náluk tartózkodni. „*Pe Anca lui Pisti eu am învățat-o. Și acum dacă o întreb cum îi zice la floare: virág. Deci să știi o chestie, mai mult eu am încercat să vorbesc cu ei. El n-a avut răbdare. El dacă a avut... prefera să citească, să se uite și acesta. Adevărul este că, ca și la tine, educația cu mama...*” [Pisti Anca nevű leányát én tanítottam meg. Most is ha megkérdelem, hogy mondják a virágnak... Tudd meg, többet próbáltam velük én beszélgetni. Neki nem volt türelme. Ő inkább olvasott, nézte a tévét. Az igazság az, hogy a nevelést, akárcsak nálad, az anyjától kapja...] Azt is elmesélte, hogy Paul unokája a napköziben tanult meg pár szót magyarul, és hogy egyik nap arra lett figyelmes, hogy magában magyarul játszik. Ezt is férje számlájára írja, mert azt bizonyítja, hogy egy kis törődéssel nagyon könnyen megtaníthatta volna unokáját magyarul.

A férj a dolgokat kissé más szemszögből világítja meg. Azt állítja, hogy többször is próbálkozott, és ezzel a mai napig sem hagyott fel. „*Még próbálok, még mondom nekik: Gyertek, beszéljünk magyarul, hogy tanuljátok meg. Hát na... egyes dolgokat tudnak, azt hogy víz, kenyér, szék, ilyeneket. Ancaval volt egy jó eset. Volt itt egy pár napig, aztán mondtam neki: Hai să ne uncurim! [Gyere magyarkodjunk!] És egyszer a menyem meséli,*

hogy Konstancán, egy buszmegállóban azt mondta neki a lánya, hogy: Mamă, hai să ne ungurim! [Anya, gyere magyarkodjunk!] Pedig ott nagyon ritka ... ott nincsenek magyarok. És úgy nézték őket az emberek a megállóban.”

Az unokák neveiről kérdezősködve kiderül, hogy *„Hát a nagyobbik az Mihai, a másik Paul és András, azaz Andrei, csak én úgy mondom neki, hogy András. [kacag] Mit tudja ő. Néha a nagyobbiknak meg azt mondom, hogy Misi. Ő meg azt mondja: Eu nu sunt Misi. [Én nem vagyok Misi.] Annyi bizonyos, hogy az unokák is, akárcsak szüleik, csupán pár szót tudnak magyarul.*

A Dóczi család mindig is jó viszonyban volt a szomszédsággal, ismerősökkel, munkatársakkal, ez olvasható élettörténetükben. Állításuk szerint, bárhova költöztek, sehol sem voltak problémáik, etnikai síkon pedig pláne nem. De környezetük szinte teljes mértékben román anyanyelvű volt, és ma is az. Kivételt képez a férj rokonsága (szám szerint alig pár ember) és egy bizonyos magyarországi orvos, akit szinte minden évben meglátogattak, az utóbbi tíz esztendő kivéve. Magyarországi tartózkodásuk alatt „gyakorolhatták” a magyar nyelvet, az orvos bókolása mellett, miszerint legszebben magyarul Kolozsvár környékén beszélnek. A férj meséli: *„Nálunk a blokkban kevés a magyar család. A másik lépcsőházban ismerek... ismerem az egyiket, egy idősebb férfit, aki seper itten, nyugdíjas ő is... az magyar. Aztán nem tudom, hogyha még van, mert én általában én románul beszélek, aztán akkor ők sem... Nem tudom, hogy magyar vagy román.”* [Azért kérdezem, hogy inkább magyar, román vagy vegyes társaságba jártak-e.] *Hát akkoriban nem igazán lehetett vegyesnek hívni... habár volt vegyes... mert mindig volt valaki magyar. De a többség inkább román volt. Aztán ... akkor nem nézték, hogy ki magyar vagy ki román.”* A feleség szavai azt hivatottak bizonygatni, hogy nemcsak az ő rokonsága fogadta be a magyar származású férjet, hanem a férj rokonainak sem volt ellene kifogásuk, tisztelték és szerették őt. *„Dar să-ți spun o chestie. Eu de exemplu, când m-am dus la fratele lu bărbatu-meu. El îi maghiar, și nevastă-sa. Dar când m-am dus la ei, oricăți musafiri or avut, acum-i drept că îi cunoșteam pe toți, și-i serveam... Dar când m-am dus, toți vorbeau românește. De multe ori îi spuneam: Măi, vorbiți voi ungurește, că eu, știți voi foarte bine, că înțeleg. Și le spuneam și pe ungurește. Dar a fost totuși un respect din acea destul de... am zis eu.”* [De mondjak neked valamit. Én például amikor a sógoromékhöz megyek. Ő magyar, a felesége is az. De amikor hozzájuk mentem, nem számított hány vendégük volt ... most az is igaz, hogy szinte mindenkit ismertem és kiszolgáltam... De amikor én oda-

mentem, mindenki románul beszélt. Sokszor mondtam nekik: Beszéljetek csak magyarul, mert nagyon jól tudjátok, hogy én értem. És mondtam nekik magyarul is. De akkor is, egy eléggé nagy tisztelet jele volt ez, mondom én.]

A családban a konfliktusok megelőzésére rendezkedtek be az egynyelvű nyelvi viselkedés által, és ezért nem érzékelik igazán a városban zajló konfliktusokat. Az ünnepek nem lehetnek konfliktusok hordozói, mert a család nem vallásos, csupán a karácsonyt és a húsvétot ünneplik meg. A húsvét esetében kétszer ünnepelnek, mind a magyar, mind a román húsvétot megtartják, amit pozitívan értékelnek, de megemlítik anyagi hátulütőit is. Kétszer egy évben jönnek hozzájuk öntözni, és a férj is kétszer járt régebben, de ma már teljesen leszokott az öntözésről, inkább a fiatalokra hagyja. *„Esetleg a szomszédasszonyhoz elmegyek [nagyot kacag], mert ő közel van.”*

Megtartják még Mária és István napját, de különösebb érzelmi kötődés nélkül. Az utóbbi különböző napokon van a református és az ortodox naptárban, de vagy december 26-án vagy 27-én tartják, mert úgyis *mindegy*.

A nemzeti ünnepek sem kiemelt időpontok a család életében. Mindketten bevallották, hogy semmiféle érzelmi töltettel sem rendelkeznek számukra. *„Hát régen az ünnepek alatt dolgoztunk. Ma már nem dolgozunk, de... Esetleg eszünkbe jut, hogy nem kéne dolgozzunk vagy ilyesmi...”* [nevet a férj]. Érdekes, hogy március 15-ére emlékeznek, habár nem járnak ki ünnepelni. *„Megemlékezni, igen. Nézzük a tévét... beszélgetünk róla, de az utcára nem megyünk.”* – jelentette ki a férj.

Az egyén etnikai identitását valamely mértékben meghatározza a különféle intézményekkel való interakciója, viszonya. Jelen esetben ez az aspektus a házaspár elhatárolódását mutatja. Nem tartják a kapcsolatot sem az egyházzal (legyen az magyar vagy román), sem a politikai pártokkal, sem egyéb intézményekkel. Ez esetben sem érzékelttem konfliktusokat, de ugyanaz a személy, azaz a férj bizonyos fokú érzékenységet mutat ezen kérdések iránt. Az RMDSZ-ről beszélve állítja, hogy *„persze, ott a pénz számít, nem a képviselőlet. Nem azért ment oda, hogy... a magyarokat képviselje, hanem hogy tartsa meg azt a széket... Sajnos”*.

Habár a férj nem jár templomba (felesége ironikusan állította róla, hogy nagy ateista), bevallotta, hogy több temetésen vett részt, ahol a református pap prédikációja nagyon tetszett neki, mármint ahogy beszélt, és ahogy gondolkozott. Valószínűleg még vannak érzelmi kötődései a református valláshoz, emlékezzünk csak vissza, hogyan beszélt a konfirmálásáról. És amint az egyházzal beszélt, visszakalauzolt szülőfalujába, ugyanis az ottani kis református templom sorsa nagyon is aggasztja. Mintha a templom állapota saját énjére vagy annak egyik oldalára utalna. *„Ezzel kapcsolatban el kell*

mondjam ... Dobokán volt egy kis templom, most az is összedőlt. Nincsenek már ... a magyarok is... az öregek meghaltak, a fiatalok elmentek, azok akik magyaroknak tartották magukat mindkét részről. Azok, akik csak félig magyarok, azok nem is mennek oda. Volt egy ... volt egy pap régebben, aki kiment oda, de most az se megy, mert nem is lehet bemenni a templomba, dől össze.”

Amíg nyugdíjasok nem lettek, egyiküknek sem volt szabadideje. Most van, de nincs anyagi lehetőségük különösebb kikapcsolódásra. Általában a tévét nézik, szappanoperákat, filmeket, vetélkedőket, sporteseményeket (ez utóbbi a férj esetében érvényes). Elég gyakran nézik a magyar nyelvű adókat és adásokat. És ezen nem vesznek össze, ezen a téren sem érzékelnek etnikai konfliktusokat. A feleség szavaiból is ez vehető ki. „*Acum de multe ori, uite... de multe ori mai repede mă uit eu la emisiune maghiară, înțelegi? Câteodată îi zic să-mi spună, că nu toate cuvintele le înțeleg. Apoi până-mi spune... Zic: na dăi pace, lasă că până atunci înțeleg eu despre ce e vorba. Bă nu că am uitat – zice – că doară știu, dar... Că mă uit la emisiunile de dincolo, la Duna sau la acesta... Doar și mie îmi place de acolo să mă uit la știri, la acesta. Dar nu toate le înțeleg.*” [Nézd, sokszor hamarabb nézem én a magyar adást, érted? Néha kérdezek tőle valamit, mert nem értek mindent. Aztán amíg megmondja... Mondom: na hagyd békét, mert addig megértem én magamtól miről van szó. Pedig nem felejtettem el – mondja – mert tudom, de... Mert szoktam nézni a Dunát vagy másokat... Mert én is szeretem ott nézni a híreket, egyebeket. De nem értek mindent.]

Következtetések

A Dóczi családban egy asszimilációs folyamat, elrománosodás ment végbe. Ezeket a terminusokat nem pejoratív értelemben használom. Csupán arra utalok, hogy a férj esetében az én újradefiniálása történt, ami etnikai síkon érzékelhető. Ennek következtében nem igazán voltak etnikai konfliktusok a vegyes házasságban, de néhány probléma interiorizálódását figyelhetjük meg az élettörténetek vizsgálatakor. Ugyancsak az élettörténet utal arra, hogy hogyan is jutottak ebbe a szituációba beszélgetőtársaim.

A feleség a szülőfaluban elsajátított életmodellt alkalmazta élete különböző periódusaihoz. Mesébe illő gyermekkorra volt, jól szituált családban született, teljesen román környezetben, egy bölcs apa keze alatt nőtt fel, mindez egy egységes modellt biztosított neki, amelyre bármikor alapozhatt. Mindennek következtében teljesen előítélet-mentesen, azaz pozitívan viszonyult más etnikumokhoz. „*Eu aș fi putut să învâț și chineza. Așa mi-a*

plăcut limbile străine... Eu aş fi putut să învăţ zece-cinşpe limbi dacă aş fi avut posibilitatea. Singurul lucru care-mi pare rău, că nu mi-a zis vre-o profesoară să dau mai departe, să fac o facultate, pentru că am fost foarte isteţă.” [Én még a kínait is megtanulhattam volna, annyira szerettem az idegen nyelveket. Én meg tudtam volna tanulni tíz-tizenöt nyelvet, ha lett volna lehetőségem. Az egyetlen dolog, amit sajnállok, hogy nem monda valamelyik tanárnóm, hogy tanuljak tovább, menjek egyetemre, mert nagyon eszes voltam.]

Első találkozása a magyar nyelvvel már gyerekkorában megtörtént, habár ez nem tudatosult benne. Bihar vidékéről lévén szó, több magyar jövevényszót használtak a faluban: *cocie* [kocsi], *obloc* [ablak], *lipideu* [lepedő], *tenghi* [tengeri]. Váradon viszonylag jól megtanulta a nyelvet (habár a kiejtése nem volt tökéletes), és ez hasznára is vált élete során. Taníttatta gyerekeit, unokáit, ha már a férje nem volt rá hajlandó. Sőt, mi több: *„apoi de exemplu am învăţat să citesc ungureşte, eram foarte curioasă ce scriu fraţii lui, înţelegi? Acum ce pot să... mai ştiu şi eu să citesc un pic ungureşte.”* [Aztán például megtanultam magyarul olvasni, mert nagyon kíváncsi voltam, mit írnak a testvérei, érted? Most én is... tudok egy keveset magyarul olvasni.]

De nem az etnicitás problémája foglalkoztatja, hanem inkább az otthonról hozott értékek és a család anyagi helyzete. *„Întotdeauna când lipsea cineva sau se îmbolnăvea, pe mine orice şef de magazin, ori şi unde, fără inventar, fără nimic, mă chema la lucru. Pentru că am fost foarte corectă, nu am uitat niciodată ceea ce a spus tatăl meu... Mi-e ruşine să spun ce pensie am. Am pierdut foarte multe în viaţă pentru că am fost corectă. Singura într-adevăr: omenia am avut peste tot ori şi unde am fost. Dar statuia lu acesta din centru, a lu Avram Iancu ar trebui s-o am eu, ştii, că am fost corectă.”* [Ha valaki hiányzott vagy beteg volt, engem bármelyik főnök leltár nélkül behívott dolgozni. Mert mindig nagyon becsületes voltam, soha nem felejtettem el, amit az apám mondott... Szégyellem elmondani, hogy mekkora nyugdíjam van. Nagyon sokat vesztettem az életben azzal, hogy becsületes voltam. Az egyedüli dolog, valóban az emberiséget, a tiszteletet mindenhol megkaptam. De ennek a szobrát a központból, az Avram Iancuét nekem kellett volna állítsák, mert annyira becsületes voltam.]

Az élettörténetből az derül ki, hogy a feleség részéről minden adva volt, hogy gyerekei legalább egy kettős etnikai identitást alakítsanak ki a maguk számára. A férj attitűdje volt viszont a meghatározó. Egy vegyes faluból származott, valamennyire vegyes családból is, szerény és változó körülmények

között nőtt fel, tehát nem volt egy olyan egységes modell, amire támaszkodhatott volna. Mert az egyén kötelezően ki kell alakítsa önazonosságát, hogy megfelelő stratégiákat tudjon kiválasztani és alkalmazni az életben. És ezeket a stratégiákat az a közösség biztosítja, amelyben él az egyén, és amelynek normáihoz kell adaptálódnia.

Az asszimilációs folyamat a gyerekkorban gyökerezik, később a munkahely majd a családalapítás is érezte a hatását. De maga a folyamat az egyén belső szférájában megy végbe, és ha a külső én román identitást is mutat, a belső én eltérő valenciákat konzerválhat. Annak ellenére, hogy a férj nagyon is ritkán használja a magyar nyelvet, nem tartja a kapcsolatot a magyar intézményekkel, román környezetben él, az interjúk során mutatott attitűd arra enged következtetni, hogy érzelmi kötődése a magyar etnikum iránt megmaradt. Kiindulhatunk akár a névből is. A felesége állítása szerint egyes iratokban az István szerepel, másokban a Ștefan. De mindenkinek egyszerűen csak Pityu, még az unokái is úgy mondják, hogy Pityule. Habár felesége még a nevét se tudta leírni helyesen ismerkedésük első szakaszában, a férj kiemelt szerepet szentel családnevének. *„Itt szeretnék mondani valami érdekességet. Itt kaptam egy könyvet... az üzletben pár évvel ezelőtt. Az volt a címe, hogy Nume românești din România.[Romániai román nevek] Mind nézegettem, eljutottam a D betűig és megtaláltam a Dóczi is. Mondtam magamnak, hogy ez nem létezik. Én nem találtam senkit, akit Dóczinak hívtak, és román volt. Erdélyben vannak egy páran, akit így hívnak, de nem sokan. Találtam egy Dóczi bácsit a feleségemnél a munkába... és még egy... öreget itt a zónába, aki csak Dóczi, de nem a rokonunk. Ha megnézem a telefonkönyvbe, akkor találok ötöt-hatot, abból pedig négyen unokatestvérek vagyunk. [kacag]. [Tehát magyar név lenne.] Az kell legyen, mert nem találtam senkit, aki román... Még hallottam ezt a nevet Magyarországon, amikor annál a doktornál voltunk. A legtöbb Dóczi itt Erdélyben innen származik Gyaluból...”* Ezen kívül a már felsorolt részletek, gesztusok is ezt a kötődést mutatják.

Ha a belső én magyar identitást mutat, a külső én pedig románt, arra gondolhatunk, hogy az egyik áldentitás, legalábbis szociális relevancia nélküli. Azt is feltételezhetjük, hogy a férj esetében ki sem alakult a magyar identitás, de ahogyan gyerekkoráról, a református vallásról vagy a magyar nyelvről beszél, nem erről árulkodik. Bárhogy lenne, a nuceti kinevezés volt a fordulópont. Addig a pontig a magyar nyelv és a református vallás dominál, utána pedig (az élettörténetben eléggé hirtelen) a román nyelv veszi át a vezető szerepet, már nem viselkedik magyarként, nem exteriorizál magyar identitást. Habár a személyiségét megterheli, az ilyen típusú változá-

sokat az egyén nem éli meg tragikusan. Egyszerűen társadalmi adaptációról, beilleszkedésről van szó. Ezek az individuális döntések a meghatározóak egy nagyobb közösség, akár egy nemzet változásának esetében is.¹²

A családban a magyar nyelv funkciója megváltozott. „*Când erau copiii mici, ne certam. Să vezi cum ne certam noi ungurește amândoi, ca să nu știe copiii că...înțelegi? Ne certam ungurește* [Amikor a gyerekek kicsik voltak, magyarul veszekedtünk. Láttad volna, hogy veszekedtünk magyarul, hogy a gyerekek ne tudják, érted? Magyarul veszekedtünk.]– mondta a feleség. Ezen kívül a magyar nyelvet úgy közvetítették a következő generációk felé, mint valami kuriózumot, exotikumot, egy fakultatív tantárgyat. Csupán a férj számára őriz még valamit az identifikáló funkciójából.

A jelen esetben a vegyes házasságnak más következményei is voltak. A házastársak két különböző életmodellel indultak útnak, különböző stratégiákkal. A házasság pillanatában szükségszerűvé vált a két modell összeegyeztetése, új együttműködési stratégiák alkalmazása. Ez a helyzet maga után vonta az értékek újrahierarchizálását, a magyar nyelv elsődleges funkciójának elvesztését. Az egyházzal való viszony is megváltozik. A család egyetlen tagja sem jár templomba, a fiú nem is konfirmált, habár meg volt keresztelve, a leányt már meg sem keresztelték, hanem ő maga választotta az ortodox, majd a görög katolikus hitet. Mindketten románokként nőttek fel, de a népszámláláskor magyarnak vallották magukat. A tradicionális életmodell, amely a feleség esetében különösen stabilnak volt mondható, megváltozott, elvesztette funkcióját, maga után vonva bizonyos fokú bizonytalanságot az életben, a családi vagy személyes identitás etnikai aspektusainak körvonalazásában. Természetesen nemcsak a vegyes házasság miatt történt mindez, hanem a társadalmi változások következtében is.

Ellenben megmaradtak bizonyos meghatározó értékek, mint a serénység, munkabírási, emberség, és valamennyire az előítélet-mentesség is, hiszen mind a szülők, mind gyerekeik mindig is elsők voltak a munkában, soha nem ismerték a fáradtságot vagy a lustaságot. És ahogyan a feleség is mondja: „*Acum, cum să zic eu, într-adevăr este bine într-un fel că... știi eu, să te căsătorești cu aceeași națiune, știi? Dar... cum să spun... în schimb, să știi că căsătoriile acestea mixte, să știi că ies copii mai deștepți. De la familiile mixte, mă crezi?* [Most, hogy mondjam, egyfelől jó dolog ha... mit tudom én... ugyanolyan nemzetiségű emberrel házasodsz össze, tudod? De... hogy mondjam... ellenben tudd meg, hogy a vegyes házasságokból okosabb gyerekek származnak. A vegyes házasságokból, elhiszed?]

12 Komoróczy 1995. 287–288.

SZAKIRODALOM

AGAR, Michael

1982 Történetek, témák és háttérismeret: az életrajzi elbeszélés elemzésével kapcsolatos kérdések. *Documentatio Ethnographica* 9. 99–117.

GYÁNI Gábor

2000 *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest.

HANKISS Ágnes

1980 „Én-ontológiák”(Az élettörténet mitologikus áthangelése). In: FRANK Tibor – HOPPÁL Mihály (szerk.): *Hiedelemrendszer és társadalmi tudat*. Budapest, 30–38.

KESZEG Vilmos

2002 *Homo narrans*. Kolozsvár.

KOMORÓCZY Géza

1995 *Bezárkózás a nemzeti hagyományba*. Budapest

MANDELBAUM, David G.

1981 Egy életrajzi tanulmány: Gandhi. *Documentatio Ethnographica* 9. 29–45.

NIEDERMÜLLER Péter

1988 Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Ethnographia* XCIX. (3–4.), 376–390.

POZSONY Ferenc – ANGHEL, Remus Gabriel (red.):

1999 *Modele de conviețuire în Ardeal (Zăbala)*. Cluj

TENGELYI László

1998 *Élettörténet és sorseseemény*. Budapest.

TÓTH Mária

1998 Az élettörténetben megjelenő etnikai identitás. In: *Hagyomány és modernizáció a kultúrában és a néprajzban*. Budapest, 77–89.

VARGA E. Árpád

1999–2001 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I-IV*. Budapest–Csíkszereda.

VULTUR, Smaranda (coord.):

1998 *Lumi în destine. Memoria generațiilor de început de secol din Banat*. București.